

Crisia

Vol. LV, Supliment nr. 1, 2025

INTERFERENȚE. TRECUT, PREZENT, VIITOR

Lucrările Sesiunii Internaționale de Comunicări Științifice
a Muzeului Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal
10-11 octombrie 2025

Coordonatori:

Gabriel Moisa • Sorin Șipoș

Colectiv redacțional:

**Gruia Fazecaș • Florina Ciure • Ioan Goman
Cornel Abrudan • Ioan Ciorba**

Editura Muzeului Țării Crișurilor
Oradea, 2026

REPERE IDENTITARE ALE CULTURII POPULARE

Vasile TODINCA*

IDENTITY MARKS OF FOLK CULTURE

ABSTRACT

This work seeks to address the organic legitimacy of popular culture, which is rooted in the human factor—strongly shaped by a relationship with the natural world that ensures a propensity toward the primary elements of the universe. In this universe of folk culture, we find neither ruptures between humanity and the cosmic world nor distances; here we witness a dance of communions in which the cosmic order, society, the animal and plant worlds, the transcendent, and, of course, the individual are united through the containment or dissolution of contradictions, disappointments, and claims. Here, things follow their own order—not a random one, but a causal one governed by necessity. For this reason, traditional art is increasingly sought after by contemporary culture and scholarship as the source of a system of values marked by remarkable originality and authenticity, intended to foster a more comprehensive openness toward humanity and the world. Furthermore, we would say that traditional culture, through its traditions, serves as a permanent source for mainstream culture and other cultural value systems.

Keywords: traditional culture, markers of identity, authenticity of folk culture, folk art

În cadrul cercetărilor actuale privind cultura populară, un aport deosebit își aduc discipline precum sociologia, în special cea rurală, psihologia socială, antropologia culturală și, desigur, etnografia și etnologia, existând astfel o vădită preocupare pentru integrarea culturii populare într-o analiză teoretică de moment și perspectivă. Faptul este relevat pe de o parte de substanța ei ideatică multiplă, care încă mai există, iar pe de altă parte de surprinzătoare modalități de a înțelege lumea și devenirea vieții umane din lumea satului.

Disciplinele sociale complementare, de interferență sau cele de graniță acordă din ce în ce mai mult un loc tot mai important variabilelor culturii populare, menite a da o explicație generalizatoare, substanțială despre modul cum și-a reprezentat „Măria sa Țăranul” lumea înconjurătoare și viața. Aceste variabile se referă la simbolurile și tradițiile culturii populare, moravurile, mentalitățile, datinile și obiceiurile omului satului, la riturile care le compun, alături de înțelepciunea teaurizată în proverbe, în legende și povestiri, în istorioare și pilde. Rezultatele acestor investigații caută să stabilească locul și rolul pe care-l joacă cultura populară în sistemul valorilor culturale, considerându-se că ea reprezintă cea dintâi cultură a unui popor, fie că e vorba de creații materiale sau spirituale.

Dintr-o altă perspectivă, creația populară este tot mai des solicitată de cultura și cunoașterea contemporane, ca izvorul unui sistem de valori de o marcantă originalitate și autenticitate, menit a crea o deschidere mai cuprinzătoare spre om și lume. Mai mult, am spune că cultura populară, prin tradițiile sale, se constituie ca o sursă permanentă pentru cultura majoră sau alte sisteme culturale de valori. În fața unor curente de gândire precum existențialismul, psihanaliza etc., care au pus în dezbatere concepte și noțiuni care dizolvă puterile eului, le neantizează, pe baza unui principiu după care lumea în genere și lumea eului sunt fatal condamnate, cultura populară, prin tradițiile sale, se constituie ca o sursă permanentă de viață, cu deschideri largi, programatice spre om, societate și natură. Din această perspectivă, starea crizială pe care o traversează societatea contemporană poate fi și rezultatul unei insuficiente cunoașteri și folosiri a tradițiilor în scopul familiarizării tinerei generații cu asemenea creații. Credem că mai degrabă asistăm, după cum remarca și Vasile Vetișanu, la o criză de înțelepciune materializată prin abaterea cercetărilor actuale de la cunoașterea rolului factorilor originari, așa cum apar aceștia structurați în universul material și spiritual al culturii populare, create de popor, și izolarea sporadică a creației acestora din preocupările majore ale culturii contemporane¹. Raționamentul merge mai departe, întrucât sunt voci care consideră că nu există un sistem de gândire în creația populară, ci doar „rudimente de gândire” sau „începuturi ale unei gândiri”. Ca atare, cultura populară a fost considerată numai o treaptă și încă nu cea hotărâtoare pentru o gândire sistemică, orientată de concepte și silogisme adecvate. Considerăm că pe această linie se înscrie și

* Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal; e-mail: todinca_vasile@yahoo.com

¹ Vasile Vetișanu, *Deschideri filosofice în cultura tradițională*, Editura. Eminescu, București 1989, p. 7-8.

concepția filosofului Lucian Baga, care angajează un discurs în termenii raportului *cultură minoră-cultură majoră*. Pentru Baga, *cultura majoră* e un produs tipic al orașului; ea se înalță pe temeiul culturii minore și pare a fi o distilare, decantare a acesteia. Cele două culturi au existență paralelă; valoric, ele sunt pe același plan; ca atare, una nu a determinat-o pe cealaltă². În realitate, considerăm că se urmărește doar evaluarea fundamentului culturii populare în strictă joncțiune cu valorile creației individuale, care ar contribui la elaborarea unei viziuni despre lume și viață. Ca atare, în acest demers, cultura populară ar deține doar o prioritate de ordin istoric, constituind și o premisă necesară oricărei elaborări de sinteză. Trebuie spus că *nestemata cultură populară*, față de *cultura individuală*, s-a întemeiat pe o statornică experiență de viață comunitară verificată de șirul generațiilor, și de aceea nesupusă fluctuațiilor și stărilor pasagere.

Păstrarea organicității și originalității culturii populare s-a datorat unui complex de factori, între care factorul uman, puternic marcat de o relație cu lumea naturii, fapt care asigură „o propensiune spre elementele primare ale universului”³. În acest univers al culturii populare nu gasim rupturi între om și lumea cosmică, nici distanțe, aici asistăm la „o horă a comuniunilor în care se prind natura cosmică, societatea, lumea animală și vegetală, transcendentul și desigur individul prin contenirea sau topirea contradicțiilor, decepțiilor, revendicărilor”⁴. Aici lucrurile au rânduiala lor, nu una întâmplătoare ci una cauzală sub imperiul necesității, faptul s-ar datora spune Vasile Băncilă, „plinătății spirituale a realității, a prezenței sensului providențial în lucruri, astfel lumea în care trăim nu este un haos, ci o casă cu rost”⁵. Dialectica spontană în care e concepută ordinea cosmică a lucrurilor, în cultura populară presupune, existența unei determinări continuie, determinare ce consacră o imagine conservativă, în sensul că existența nu cunoaște destrămarea, neantul, ci numai legi proprii de dezvoltare.

Această notă de originalitate și universalitate a concepției și creației populare este dată de faptul că ea nu pornește de la un model consacrat din care să se inspire, indiferent dacă e vorba de creații spirituale sau materiale. Ea a consolidat în evoluția ei elementele originare, lărgind sistemul de referință asupra lumii în genere, stabilind relații complementare cu celelalte domenii, de la etnografie și etnologie la sociologie și antropologie, spre filosofie și metafizică.

În opinia multor cercetători contemporani ai domeniului, descoperirea modernă a tradițiilor culturii populare nu înseamnă nicidecum întoarcerea la trecut, nici o simplă evaziune romantică sau paseistă, ci un efort de sinteză, de înscriere a valorilor create în trecut într-un mod nou de a gândi despre lume. De aci și de aceea, înțelesul real al legăturii cu tradiția nu se reduce la inventarierea elementelor ei, ci presupune găsirea unei identități în felul de a gândi și a interpreta lumea⁶.

Din multitudinea problemelor ce vizează cercetarea științifică a realității sociale în general, a celei etnologice în special, una, credem, că reprezintă nodul gordian – calitatea cercetătorului și *obiectivitatea cu care tratează investigarea*. După unii specialiști în probleme de metodologie, descifrarea realității etnologice trebuie să fie exclusiv apanajul cercetătorului de specialitate⁷. Cine nu este de acord cu o asemenea direcție sănătoasă, dar cu amendamentul ca aceasta să nu se transforme într-un „elitism axiologic”, care să nu mai țină cont de specificul subiectului cunoașterii socio-umane. Aceasta în condițiile în care subiectul cunoașterii poate fi constituit nu numai din cercetători de profesie, ci și din „factorul uman” (deseori liderii acestuia) implicat în acțiunea existențială. De asemenea, literatura de specialitate semnalează mai multe poziții epistemologice cu privire la situația cercetătorului. Astfel, vom găsi cercetători în ipostaza de participant integral, participant ca observator, observator ca participant⁸.

La ora actuală, cercetarea sociologică, istorică, antropologică și, nu în ultimul rând, etnofolclorică se află într-o perioadă de *marasm* (decădere morală) după unii lideri politici care au mari îndoieli legate de rolul cercetării, mai ales al celei teoretice. Ei spun că dacă din mințile și mâinile noastre nu ies produse practice, vandabile, atunci nu suntem utili. În discursul său cu prilejul lansării ediției revizuite și adăugite a antologiei *Școala Ardeleană. Antologie de texte (1743–1830)* (vol. I–IV), Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române, îi avertiza pe acești „*imaturi ai istoriei*”, arătând că dacă cineva se îndoiește de valoarea cercetării teoretice, atunci înseamnă că ar trebui să ne întoarcem cu toții în peșteri, să ne întrebăm din nou ce ne aduce ziua de mâine și să revenim la vânătoarea cu arcuri și săgeți. A pune sub semnul întrebării cercetarea teoretică înseamnă a ne coborî pe scara civilizației. Mai mult, domnia sa arăta că

² Lucian Baga, *Trilogia culturii* în Opere filosofice, vol. IX, Editura Minerva, București, 1985, p. 335-349.

³ *Ibidem*, p. 10.

⁴ Vasile Băncilă, *Duhul sărbătorii*, Editura Anastasia, București, 1996, p. 67.

⁵ *Ibidem*, p. 69.

⁶ Vasile Vetișanu, *op.cit.*, p. 14.

⁷ H.H. Stahl, *Eseuri critice*, Editura Minerva, București, 1983, p. 104-105.

⁸ Achim Mișu, *Meandrele adevărului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 208.

oamenii din cercetare nu trebuie să fie prezenți opt ore la birou doar ca să fie văzuți de director, ci trebuie să lucreze acolo unde se află informația: în arhive, în biblioteci, în muzee⁹.

Când este vorba de cercetarea culturii populare, nu poate fi vorba de un obiect exterior pe care cercetătorul să-l ocolească sau să-l reflecte indiferent, dar, în opinia lui H.H. Stahl, cunoașterea acestui tip de cultură nu poate fi făcută numai de către orașeni, aceștia fiind singurii care posedă „metodologia cercetării științifice” și, colindând satele, sunt singurii care pot oferi date de nădejde despre el¹⁰. Excluderea cu bună-știință a celorlalți de la investigarea culturii populare ni se pare un elogiu adus „sociologismului vulgar”. Sigur, se poate stabili o oarecare similitudine între poziția sa și punctul de vedere al lui K. Mannheim, acesta afirmând că numai intelectualii debarasați de orice interese de grup pot și sunt capabili să ofere cunoștințe autentice despre viața socio-umană. De aici, însă, până la a-i terfeli, supunându-i unei critici nihiliste, pe L. Blaga, M. Eliade, C. Noica, Romulus Vulcănescu etc.¹¹, reprezintă cu adevărat o ofensă adusă culturii românești care, prin acești literați, filosofi, a respirat un aer de prospețime, de metafizic, a înregistrat o adevărată „igienă” în toate mădularele ei.

Fără a considera discuția încheiată, ne dorim să nu se ajungă la situații care creează sentimentul familiarității cu fenomenele și faptele culturii populare fără a da și cunoașterea sistemică a acestora, sau, cum se exprimă destul de plastic Hegel, „nu tot ce este familiar este prin aceasta și cunoscut”.

*

* *

Demersul unei cercetări etnologice și/sau etnografice despre mirifica lume a satului, despre valorile sale perene are în vedere, pe lângă documentele arhivistice, cu prioritate, acel imens depozitar, pe acei *tăcuți ai istoriei* ce au rămas *captivii oralității*, acele fosile vii despre care Mircea Eliade spunea că reprezintă, prin excelență, „încă o realitate vie”. Cercetarea etnografică caută reconstituirea acelei lumi discrete și tăcute, pornind de la realitățile consemnate în documentele vremii, dar și de la cele rămase în memoria locuitorilor satului, atâtea câți mai sunt. Dorim să redăm, printr-o examinare atentă, ceea ce are acest univers rural mai de preț, simplitatea, înțelepciunea și spiritul, adică acea chiromanție ascunsă în dosul căreia se aude doina, deschizătoarea unui orizont cu totul particular, plaiul, adică acel orizont înalt, ritmic și indefinit alcătuit din deal și vale¹². Uităm de multe ori legătura dintre muzică și un anume peisaj, adică dintre un orizont spațial și accentele sufletești pe care „orizontul le dobândește din partea unui destin uman, al unui destin alcătuit din anume duh și din anume sânge, din anume drumuri, din anume suferinți”¹³, în detrimentul unei abordări antropologice, a unei documentații de ordin istoric ce caută identificarea de metode prin care să se apropie de masele discrete sub raportul apropierei în scris. Relația dintre orizontul spațial și accentele sufletești, pe care orizontul le dobândește din partea unui destin uman, este revelatoare pentru acești captivi ai oralității¹⁴ ce caută mereu să desțelenescă atât pământul, cât și spiritul, transformându-le în ogoare ale orizontului spiritual al satului românesc.

Cu toate că lumea în care etnografia și-a făurit conceptele și s-a format ca disciplină ce tinde spre un statut științific, este pe cale de destructurare și dispariție, cercetarea etnografică este mai vie ca niciodată, judecând după cercetările de teren întreprinse, lista publicațiilor și revistelor ce îi sunt consacrate. Ajunsă pe ultima sută de metri, realitatea rurală a satului tradițional este parcă mai mult supusă cercetării decât în vremurile ei bune, etnografia, și nu numai, căutând să-i smulgă din răputeri ultimele „rămășițe” ce poartă amprenta tradiționalului.

⁹ <https://ziarulfaclia.ro/scoala-ardeana-redescoperita-un-monument-editorial-lansat-la-52-de-ani-de-la-inaugurarea-grupului-statuar/>

¹⁰ H.H. Stahl, *op.cit.* p.106.

¹¹ Claude Karnoouh, *Românii. Tipologie și mentalități*, Editura Humanitas, 1990, p. 150-200, H.H. Stahl, *op.cit.*, p. 100, 202-203, 273, 133.

¹² Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Editura Minerva, București, 1985, p. 191.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Barbu Ștefănescu, *A da glas tăcerilor*, în *Satul bihorean*, Editura Arca, Editura Universității din Oradea, Oradea 2010, p. 7.